

УДК 94(477).154
DOI: 10.46493/2663-2675.31(5).2021.35-43

Ірина Рибачок*

Національний університет «Острозька академія»
35800, вул. Семінарська, 2, м. Острог, Україна

Українське жіноцтво Австрії та спроби відновлення діяльності Союзу українок (1945–1957)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню становища українського жіноцтва в повоєнній Австрії, де після завершення Другої світової війни опинилася значна частина українських біженців. Українки вели активну громадську діяльність, що спричинило спроби відновити діяльність Союзу українок. Актуальність теми визначається як її малодослідженістю, так і важливістю для історії українського жіночого руху. Метою статті є розглянути спроби консолідації українського жіноцтва, активізації українського жіночого руху, відновлення діяльності Союзу українок в еміграції, основні завдання та напрями роботи українок у повоєнній Австрії. Дослідження побудовано на основі використання документальних матеріалів, що зберігаються в Центральному державному архіві України в м. Львові, споминів осіб, що перебували в Ді-Пі таборах і матеріалах тогочасної української преси. В роботі застосовувались загальнонаукові методи пізнання (аналіз, синтез, індукція та дедукція) та спеціально-історичні – проблемно-історичний, хронологічний, порівняльно-історичний, що уможливило всебічний аналіз проблеми. У перші повоєнні роки відбувається відродження українського жіночого руху в таборах для переміщених осіб і біженців в Австрії та Західній Німеччині. Активізація діяльності жінок була пов'язана як із необхідністю вирішення низки соціально-побутових проблем біженців, так і з продовженням традицій українського жіночого руху. Саме в Австрії 1945 р. відновлює свою діяльність Союз українок та виникає ідея створити єдину організаційну надбудову, що об'єднала б українок у нових політичних обставинах та еміграційних умовах (проект Союзу українок Європи). Звертається увага на необхідність перегляду завдань українського жіноцтва в еміграції. Хоч повоєнні умови проживання українських біженців у Австрії так і не дозволили реалізувати частину програми українського жіночого з'їзду у Фельдкірху, водночас діяльність місцевих осередків Союзу українок по Ді-Пі таборах мала важливе значення для життя українських громад, оскільки саме жіноцтво активно займалося допомогою діяльністю, соціальною роботою, організацією культурно-просвітницьких заходів, збереженням національних традицій в умовах еміграції. Дослідження може бути використане для написання узагальнюючих праць з історії життя українців у таборах для переміщених осіб в Німеччині та Австрії по Другій світовій війні, історії жіночого руху та української еміграції

Ключові слова: українки, жіноча організація, Союз українок, втікачі, табори для переміщених осіб і біженців

Вступ

Після завершення Другої світової війни Австрія стала однією з країн Європи, де зосередилася велика кількість переміщених осіб і біженців різних національностей, зокрема й українців. Останні були доволі строкатою групою за соціальним, віковим, гендерним, релігійним складом і походили з різних українських регіонів, але більшість із них опинилася в Австрії через політичні причини. Частина – це люди, яких було вивезено на примусові роботи і на яких після завершення війни чекала репатріація або ж відчайдушні спроби її уникнути, інші – це українські біженці, які втікали від радянської системи наприкінці війни з території України, а також українці другої еміграційної хвилі, котрі в міжвоєнний період проживали в країнах Центрально-Східної Європи і з наближенням радянських військ у 1945 р. прямували

далі на Захід. З метою подолання наслідків війни, допомоги потерпілим, зокрема й врегулювання проблем біженців та опіки над ними ще під час війни було створено міжнародну організацію – Адміністрація Організації Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови (United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA), далі – УНРРА), а після війни – Міжнародну організацію у справах біженців (International Refugee Organization (IRO), далі – ІРО). Повоєнні біженці отримали тимчасовий притулок у спеціально створених таборах для переміщених осіб та біженців (від англ. Displaced Persons Camp, далі – Ді-Пі табори). Українці, які в міжвоєнний час були розділені у різних країнах (СРСР, Чехословаччині, Польщі, Румунії), в еміграції в основному зосередилися у Ді-Пі таборах Західної

Стаття надійшла: 22.07.2021, Доопрацьовано: 26.08.2021, Схвалено до друку: 30.09.2021

Рекомендоване цитування:

Рибачок І. Українське жіноцтво Австрії та спроби відновлення діяльності Союзу українок (1945–1957). *Зовнішні справи*. 2021. Т. 31, № 5. С. 35–43.

*Відповідальний автор

Німеччини, Австрії та Італії і зуміли заснувати низку українських організацій, відродити національно-культурне життя та стати добре організованою спільнотою.

Вивчення досвіду повоєнних біженців має вже доволі сталу традицію в українській та закордонній історіографії ([1–8] та ін.). Дослідження повоєнної української еміграції розпочалося за кордоном. Перша наукова монографічна праця про українців у Західній Німеччині та Австрії належить німецькому досліднику українського походження В. Маруняку [2], котрий зробив спробу загального огляду «явища Ді-Пі», подав чисельний, гендерний склад еміграції, зупинився на особливостях культурного життя. У цьому дослідженні лише кілька сторінок присвячено діяльності українських жіночих організацій у Ді-Пі таборах, зокрема Об'єднанню українських жінок в Німеччині (далі – ОУЖ) [2, с. 296–300], і лише побіжно автор згадав про діяльність Союзу українок Австрії, який, на його думку, «не відзначався ані організаційною рухливістю, ані ініціативністю» [2, с. 301]. У 1992 р. Канадський інститут українських студій видав науковий збірник, присвячений українським повоєнним біженцям і різним аспектам їх політичного, економічного становища, розвитку освіти, культури [4]. У цьому ж виданні вміщено статтю американської дослідниці жіночої історії М. Богачевської-Хом'як, котра вперше на науковому рівні поставила питання про необхідність вивчення жіночого досвіду перебування у Ді-Пі таборах та дослідження розвитку українського жіночого руху в нових еміграційних умовах і звернула увагу на розкол в українському жіночому русі у цей час, оскільки в Австрії відбулося відновлення діяльності Союзу українок (найбільша жіноча організація українок Галичини, що діяла до 1938 р.), а в Західній Німеччині створили у грудні 1945 р. Об'єднання українських жінок на еміграції (далі – ОУЖ) [9]. Саме з діяльністю останньої найчастіше пов'язують відновлення українського жіночого руху після Другої світової війни, а відповідно цій організації присвятили більше уваги як самі діячки жіночого руху [10; 11], так діяльність цієї жіночої організації краще відображена і у наукових публікаціях [12, с. 51; 13].

Загалом вивчення жіночого досвіду біженства, діяльності українських жіночих організацій у таборах, ролі жінок у таборовому середовищі, збережені української ідентичності, традицій, захисті прав та підтримці українських біженців найменш захищених категорій, усвідомлення значення цього періоду для подальшого розгортання українського жіночого руху в еміграції вимагають подальших студій, адже сприятимуть глибшому розумінню української історії і внеску жінок в українську справу. Метою статті є розглянути спроби відновлення Союзу українок у повоєнній Австрії з метою консолідації українського жіноцтва та охарактеризувати їх становище у цій країні після Другої світової війни.

Авторка зробила спробу узагальнити та доповнити відомості про український жіночий рух у повоєнній Австрії на основі вивчення кількох груп джерел – его-документів, періодики й матеріалів жіночого з'їзду українських жінок Австрії. До першої групи належать

спогади представників третьої хвилі української еміграції, які перебували у повоєнній Австрії [14–19]. Серед цих джерел важливе значення мають саме жіночі спомини, в яких крізь призму власного досвіду описуються клопоти та турботи українських жінок, їх переживання і страхи, участь у роботі жіночих осередків. Матеріали української еміграційної преси другої половини 1940-х – початку 1950-х рр. містять інформацію про становище українського жіноцтва в повоєнній Австрії [20–22]. Важливим інформативним джерелом є збережені документи та матеріали жіночого з'їзду, що відбувся в Австрії восени 1945 р. [23], які дозволяють розглянути активізацію українського жіночого руху в Австрії і виникнення ідеї про створення єдиної координаційної надбудови українських жіночих організацій в еміграції (т. зв. Союзу українок Європи).

Український жіночий рух в Австрії: нові обставини, складнощі та можливості

Повоєнна Австрія була поділена на чотири окупаційні зони: радянську (Нижня Австрія, Бургенланд), американську (Горішня/Верхня Австрія, Зальцбург), британську (Стирія, Каринтія), французьку (Тироль, Форарльберг). Українці, котрі прагнули уникнути примусової репатріації зосередилися у трьох останніх. Вони проживали у Ді-Пі таборах або ж поза ними, винаймаючи кімнати у місцевого населення чи жили у напівзруйнованих приміщеннях, стодолах, конюшнях тощо. Найбільші осередки перебування українців в Австрії зосереджувалися біля Зальцбурга, Інсбрука, Ландека, Граца, Куфштайна, Вілляха, Брегенца та ін. [2, с.114]. Чисельність українців в Австрії у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. досить стрімко змінювалася у зв'язку з проведенням репатріації, переселенням у інші країни. В. Мудрий, який був головою Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині, у своїй статті навів чисельні дані станом на 1946 р. і зазначив, що орієнтовна кількість українців в Австрії перевищувала 29 тис. осіб, третину з яких становили жінки [1, с. 108]. У липні 1947 р., чисельність українців в Австрії зменшилася до 21 736 осіб, серед яких абсолютно переважали галичани [24, с. 10]. Відповідно до досліджень В. Маруняка у січні 1949 р. кількісний показник зменшився до 10 230 осіб [2, с. 118]. Уже в той час розуміли, що відомості про чисельність українських біженців є досить умовними, неточними, орієнтовними, але водночас зауважували, що у повоєнній Австрії українці склали другу за чисельністю етнічну групу біженців (найчисельнішу становили євреї) [24, с. 10].

Найперша українська жіноча організація, що виникла поза межами українських земель з'явилася саме в Австрії 18 червня 1920 р., коли у Відні було засновано Український Жіночий Союз, який проіснував до 1938 р. [25, с. 215–216]. Після Другої світової війни в Австрії знову сконцентрувалася значна кількість українок. Відповідно до статистичних відомостей В. Мудрого та В. Маруняка жінки склали близько 30 відсотків українських емігрантів [1, с. 108; 2, с. 118].

Вони представляли різні соціальні категорії, мали різні політичні погляди, відмінний життєвий досвід, рівень освіти, професійну діяльність, походили з різних українських регіонів, хоча переважали представниці західноукраїнських земель [24, с. 10]. Наприкінці війни тут опинилися як активні громадські діячки та лідерки українського жіночого руху міжвоєнного періоду, так і робітниця, і селянки із Галичини та радянської України, котрі раніше не мали відношення до жіночого руху. У повоєнній Австрії їх об'єднували нові життєві виклики, що були пов'язані з еміграцією, політичним біженством, виживанням у складних повоєнних еміграційних умовах, спільні переживання про втрату дому (не лише конкретного місця, але й близьких людей, могил рідних, звичного середовища та справ), тривоги про тогочасне і майбутнє втікачів та їх родин. Українська письменниця і громадська діячка М. Кузьмович-Головінська, що мала досвід проживання в повоєнній Австрії як приватно, так і в Ді-Пі таборах згадувала: «Психологічно зле почувуюся, боюся розбиття родини, а про те, що поворот домів стає чимраз більш утопією – боюся вже й думати. [...] Якщо неможливий поворот домів, прошу кутка, щоб могла виховати діти» [17, с. 140]. Такі переживання про родинний побут, забезпечення базових потреб і низка страхів були характерні багатьом українським жінкам-біженкам. Спільні турботи їх згуртовували й у таборах вони майже відразу почали об'єднуватися у місцеві жіночі відділи з метою вирішення нагальних життєвих еміграційних проблем – їжі, одягу, пошуку та облаштування помешкання, виховання дітей, заробітку, захисту. Отже, в таких умовах майже одночасно в різних частинах Австрії почали здійснюватися спроби відновлення жіночої організації, але потрібно було їх об'єднати в єдину інституційну надбудову. Як зазначає І. Книш у своїх споминах, перша спроба об'єднання українських жінок в Австрії була здійснена 10 червня 1945 р. в Авфкірху (південна Швабія), проте їй не було відомо, з цієї ініціативи вона відбулася і хто в ній брав участь [16, с. 5]. Отже, ця перша спроба створення єдиної української жіночої організації Австрії після Другої світової війни не була реалізована.

Важливе значення для подальшого інституційного оформлення українського жіночого руху в Австрії мало те, що тут опинилася значна частина активних громадських діячок, лідерок та членкинь Союзу українок Галичини та Волині. Серед них були досвідчені організаторки суспільної та культурної діяльності – Мілена Рудницька, Антоніна Горохович, Лідія Рудик-Бурачинська, Ірена Книш, Ганна Совачева, Анна Сапрун та інші. Ініціаторкою об'єднання українського жіноцтва на еміграції та прихильницею відновлення діяльності Союзу українок виступила М. Рудницька, яка у міжвоєнний час була головою цієї української жіночої організації.

Влітку 1945 р., після прибуття до Австрії М. Рудницької та А. Горохович, під час жіночого з'їзду в Фельдкірху (федеральна земля Форарльберг, Австрія) 15 липня 1945 р. було створено Ініціативний комітет, який мав провести підготовчу роботу з метою організації з'їзду українського жіноцтва та відновлення діяльності Союзу

українок, обґрунтувати мету і завдання українського жіночого руху у нових еміграційних умовах [16, с. 6]. І. Книш у своїх споминах згадує членкинь Ініціативного комітету по відновленню діяльності організації – М. Рудницьку, А. Горохович, І. Книш, М. Мороз, І. Руснак, А. Сапрун, С. Чорпіту, І. Юркевичівну [16, с. 6–7]. Двічі на тиждень представниці комітету збиралися на організаційні зустрічі, метою яких було здійснення попередньої роботи щодо реалізації відновлення Союзу українок на еміграції. Під час цих зустрічей-нарад членкині Ініціативного комітету розробили кілька важливих засадничих документів, що були відредаговані М. Рудницькою – «Інформаційний листок» (два числа за вересень та жовтень 1945 р.) [23], «Організаційну інструкцію» та відозву до українського жіноцтва [16, с. 9–13]. У цих документах було представлено заклик вступати до організації, мету, завдання, засади діяльності організації українських жінок, організаційну структуру відновленого Союзу українок. Організаційна структура була схожою до галицького Союзу українок і передбачала, що найвищим органом будуть Загальні збори, що обирають Голову та Управу Союзу українок, до якої входили заступниця голови, секретарка, скарбнича, організаційна, культурно-освітня, господарська референтка та очільниці відділів суспільної опіки та народного здоров'я [16, с. 11–13].

Справа об'єднання окремих місцевих жіночих осередків в єдину організаційну надбудову була досить складною у зв'язку зі складнощами повоєнної комунікації в Австрії та становищем тут українців (відсутність регулярно діючого транспортного сполучення, пошти, преси, необхідність перепусток, матеріальні проблеми та правовий статус біженців). Найпоширенішим способом комунікації між різними осередками українських біженців і переміщених осіб було листування. Самі ж листи передавали через приватних осіб, котрі діставали дозвіл на проїзд, перетин окупаційної зони. Членкині Ініціативного комітету листувалися з іншими активними діячками українського жіночого руху та відомими українцями в повоєнній Європі з метою налагодження контактів. Так, І. Книш згадує про своє листування з Любов'ю Крушельницькою (Париж), Лідією Рудик-Бурачинською (Грац), Ольгою Коновалець та Ніною Онацькою (Рим) [16, с. 8–9]. Дослідниця М. Богачевська-Хом'як звернула увагу на листування Мілени Рудницької й Ірини Павликовської та спробу скликати у Фельдкірху єдиний жіночий з'їзд з метою відновлення діяльності Союзу українок як єдиної організаційної надбудови українського жіноцтва [9, р. 204–205]. Загалом, М. Рудницька активно цікавилася справами консолідації українського жіноцтва у Західній Німеччині, де була сконцентрована більша частина українських втікачів, в т.ч. жінок. Так, ще влітку 1945 р. М. Рудницька цікавилася справами становлення української жіночої організації в Німеччині у відомої письменниці, лікарки та громадської діячки Софії Парфанович. Про що дізнаємося із споминів Романа Волчука, котрий перебував у повоєнній Австрії і який опублікував частину свого листування з родиною: «Паню Рудницьку щиро привітай

і скажи, що в нас наразі ще нема ніякої організації, хоч пані Павликовська задумує таку заложити» [14, с. 44].

Спочатку авторитет і досвід М. Рудницької допомогли швидко встановити контакти з активними українками Австрії та з місцевою окупаційною владою для втілення ідеї відновлення Союзу українок як єдиної організаційної надбудови українського жіноцтва [16, с. 6]. Влітку-восени 1945 р. Союзи українок вже активно діяли у різних крупних осередках українців Австрії. Очоловували місцеві жіночі осередки українки, котрі вже мали значний досвід громадської праці, були активними діячками, що досягли успіхів у професійній сфері та мали авторитет серед громади. Організаційна інструкція визначала необхідними такі основні риси лідерок як «авторитет, енергія і тактовність» [16, с. 11]. Так, у Зальцбурзі очолила жіночу організацію відома українська акторка Ганна Совачева [26]; у Дорнбірні – відома українська письменниця й дослідниця жіночого руху Ірена Книш [16, с. 14]; в Інсбруку – Марія Рудницька [15, с. 428] та ін. Водночас, варто зауважити, що через об'єктивні (переїзд/переселення) чи суб'єктивні обставини (конфлікти, непорозуміння, політичні суперечки) таборового життя деякі очільниці осередків досить часто змінювалися. Так, осередок у Ландеку очоловували Ростислава Бровар, Наталія Лопатинська [19, с. 22, 26], Марія Спольська [18, с. 75]. Марія Рудницька, котра очоловувала Союз українок землі Тироль із центром в Інсбруку, до якого входило під час її головування 122 українки [15, с. 429], попри свою активну позицію та працю щодо утворення, активізації діяльності, легалізації Союзу українок Тиролю в органах окупаційної влади все ж 30 квітня 1946 р. покинула головування на користь своєї заступниці Магдаліни Попель [15, с. 429]. Її чоловік Іван Кедрин-Рудницький у своїх споминах наводить текст листа Марії Рудницької, з якого можемо дізнатися про мотивацію її вчинку: «Всі ми живемо у такій невимовно прикрій загальній атмосфері і серед таких журб, що коли нема повного довір'я, повної взаємної пошани і спільної солідарності, то ніяка громадська праця не можлива» [15, с. 428]. Про політичну боротьбу у Ді-Пі таборах і її вплив на жіночий рух дізнаємося із споминів Р. Волчука. Він опублікував лист Івана Лисяка-Рудницького, в якому йшлося про його матір, М. Рудницьку, котра, за його словами, «наново опанувала тутешній жіночий терен, що на нього робили наступ бандерівці...» [14, с. 71]. Варто зазначити, що у Ді-Пі таборах активно точилася боротьба між різними політичними силами і позиції радикальних українських націоналістів були досить сильними. Після Другої світової війни націоналістичні ідеї в середовищі еміграції стали ще більш популярні, оскільки значний відсоток біженців складала учасники національно-визвольних змагань, тому як зазначає дослідниця М. Богачевська-Хом'як феміністки з поміркованими політичними поглядами як М. Рудницька наштовхнулися на значний опір [9, р. 204]. Посилення націоналістичних ідей в умовах радянської окупації України в середовищі біженців було зрозумілим, як і головна мета політичних емігрантів – відновлення української самостійної

держави. Нові політичні обставини не могли не впливати і на ідеологію повоєнного українського жіночого руху в еміграції, де на жінок покладалася функція «берегині нації», адже у іноетнічному та іномовному середовищі вони мали плекати традиції національного виховання молодого покоління, з метою зберегти українську національну свідомість, сформувані любов до української мови і культури навіть поза Батьківщиною.

Український жіночий з'їзд у Фельдкірху та ідея створення Союзу українок Європи

Важливим етапом інституційного відновлення Союзу українок та подальшого розвитку ідей українського жіночого руху в повоєнній Європі було проведення другого жіночого з'їзду українок Австрії, що відбувся 30 вересня – 1 жовтня 1945 р. [23, арк. 1; 9, р. 205]. Якщо ж організаційну підготовку до першого з'їзду (15 липня 1945 р.) самі ж активісти жіночого руху оцінювали як «імпровізований мітинг» [23, арк. 2], то вже другому з'їзду передувала кількатижнева робота, якою займався Ініціативний комітет. Напередодні з'їзду делегаткам надіслали проєкт програми. Попри організаційні старання повоєнні обставини вносили свої корективи у проведення жіночого з'їзду, адже частина делегаток спізнилася на з'їзд (представниці Штаермарку, земля Стирія, британська зона), інші взагалі не приїхали, а дехто, як-от Ганна Совачева, героїчно провела в дорозі з Зальцбурга до Фельдкірха 36 годин [23, арк. 2]. Водночас, не лише проблеми зі зруйнованою комунікацією та транспортною інфраструктурою вносили свої корективи в проведення з'їзду, а й те, що організаторки сподівалися на участь у ньому українського жіноцтва Західної Німеччини, котре за певними винятками, не брало участі у з'їзді. Тільки представниці французької зони Західної Німеччини (Ліндав, Ванген) прибули до Фельдкірха. Натомість уже у грудні 1945 р. українки Західної Німеччини створили окрему жіночу організацію – ОУЖ на чолі з І. Павликовською, а вже 2 квітня 1946 р. у Ліндав відбувся перший Крайовий з'їзд ОУЖ (5 осередків – Ліндав, Ванген, Тетнанг, Кіелег, Біберах) [27, с. 12], тобто українки французької окупаційної зони Німеччини приєдналися до ОУЖ.

Попри організаційні проблеми на з'їзді панувала урочиста та дружня атмосфера [23, арк. 2]. Його відкрила своєю доповіддю «Наші найближчі завдання» Мілена Рудницька [16, с. 24]. Під час з'їзду його учасниці задекларували, що заснування організації українського жіноцтва Союзу українок, який би поширився на усю повоєнну Європу «буде продовженням довоєнного українського жіночого руху, довоєнної праці української громадянки» [23, арк. 2]. Наголосивши на історичній тягlostі традицій від попередніх українських жіночих організацій (Центрального українського жіночого товариства Союзу українок у Львові, Союзу українок Волині, Союзу українок-емігранток) і проголосивши спадкоємність ідей українського жіночого руху затверджених у резолюціях Українського жіночого конгресу 1934 р., делегатки визначили, що важливим напрямом роботи Союзу українок Європи мала стати співпраця з Союзом

українок Америки для відновлення діяльності Світового Союзу українок, що мав об'єднати всі жіночі організації поза Батьківщиною [23, арк. 4]. Варто зазначити, що вже під час з'їзду між делегатками були певні протиріччя не стільки в організаційній роботі у справі відновлення Союзу українок і його діяльності, як розбіжності у політичних поглядах, які проявилися навколо питань щодо необхідності збірки допомоги для полонених вояків української дивізії, а також щодо оцінки діяльності В. Кубійовича в період Другої світової війни та доцільності створення жіночих секцій при Українських Допомогових Комітетах [16, с. 31].

«Інформаційний листок Союзу українок», в якому опубліковано повідомлення про підсумки з'їзду дозволяє розглянути основні організаційні тези Союзу українок Європи, мету його діяльності та інформацію про необхідність і механізм легалізації цієї жіночої організації [23]. Головним завданням Союзу українок Європи проголошувалася необхідність «об'єднати українське жіноцтво, яке внаслідок воєнних подій опинилося на чужині, для зорганізованого захисту його духових та матеріальних інтересів та для активної участі жіноцтва в ролі співіршального та співвідповідального чинника в житті української еміграції» [23, арк. 4]. До основних завдань українського організованого жіноцтва Австрії входили: 1) поладження справи легалізації Союзу українок на місцях шляхом реєстрації осередків в органах окупаційної влади; 2) збірка матеріалів і заходи перед міжнародними організаціями у справі захисту української еміграції, особливо становища жінки та дитини; 3) виховна робота серед українського жіноцтва (зокрема, у справі плекання серед жіноцтва національних ідеалів і традицій, відповідальності жіноцтва за долю нації; сприяння культурно-освітньому рівню жіноцтва; активізації жіночої участі у громадських справах); 4) захист інтересів українського жіноцтва на чужині (сприяти у питаннях праці та заробітку для жінок, опікуватися здоров'ям жінки та дитини, особливо матері та немовляти; берегти українську жінку, особливо молодих дівчат, від небезпек чужого середовища); 5) жіноча організація мала стати виразником і захисником жіноцтва перед українською громадою, перед українським жіноцвом поза Європою, перед міжнародними жіночими організаціями, міжнародними допомогливими та гуманітарними організаціями» [23, арк. 6]. Таким чином, на цьому з'їзді також широко розглядалося питання ролі і завдань, що стояли перед українським жіноцвом в еміграційних умовах, а також вперше висловлена ідея утворення єдиної організаційної надбудови українського жіноцтва у Європі – Союзу українок Європи.

Було розроблено Тимчасовий статут організації згідно якого членкинею організації могла стати будь-яка українка, котра досягла 18 років і визнавала ідеологічні та організаційні засади українського жіночого руху та Союзу українок. У документі зазначалися права та обов'язки членкині, а також відображено структуру та органи управління організації [23, арк. 4]. До остаточного оформлення Союзу українок Європи та нових демократичних виборів Нової управи головою відновленої в Австрії організації українських жінок стала

Мілена Рудницька [23, арк. 4]. Саме вона мала очолювати провід українського жіноцтва на міжнародному терені, оскільки М. Рудницька представляла останній легально обраний провід українського жіноцтва в Україні. Водночас, надія на існування єдиної організації українських жінок в Європі зійшла нанівець у грудні 1945 р., коли у Західній Німеччині створено ОУЖ. До причин невдач у створенні Союзу українок Європи безпосередня учасниця подій І. Книш відносить 1) неможливість очолювати український жіночий рух в Європі з Австрії, де була значно менша українська громада ніж в Німеччині; 2) переїзд М. Рудницької з Австрії до Швейцарії, оскільки українки Австрії втратили свою провідницю; 3) М. Рудницька тримала зв'язки з українським жіноцвом Західної Німеччини через І. Павличовську, яка очолила український жіночий рух і ініціювала заснування ОУЖ [16, с. 39]. Водночас, із переїздом М. Рудницької до Швейцарії місцеві осередки Союзу українок в Австрії продовжували діяти. Сама ж М. Рудницька створила в Женеві Центральне закордонне бюро Союзу українок, працювала в Українському Допомоговому Комітеті і не полишала зв'язків із українками Австрії. Із Швейцарії надсилала машинки для шиття, полотно, фланель, вовну для дитячих светрів [16, с. 37]. Це дозволяло жіночим відділам організувати майстерні шиття одягу, вишивання та вести допомогливу діяльність на місцях серед українських емігрантів, забезпечувати свої потреби в одязі та заробітку. Вишиті речі користувалися популярністю серед іноземців, особливо представників окупаційної влади та міжнародних організацій. Саме вишивка чи товари народних промислів ставали подарунковими сувенірами під час різних урочистих заходів за участі почесних гостей-іноземців.

Отже, попри нереалізованість проєкту Союзу українок Європи саме в повоєнній Австрії виникає ідея необхідності створення організаційної надбудови, що мала б об'єднати українське жіноцтво світу в нових повоєнних умовах. На практиці ця ідея була реалізована лише в 1948 р. із заснуванням Світової федерації українських жіночих організацій (СФУЖО) без участі українського жіноцтва Австрії. Водночас, місцеві осередки Союзу українок продовжували діяти та виконувати низку напрямів соціальної роботи важливої в умовах складного становища повоєнних біженців. Тому змінився характер діяльності організації, яка сконцентрувалася та активно діяла на місцях (в окремих Ді-Пі таборах).

Напрями діяльності Союзу українок у Ді-Пі таборах Австрії

У тогочасних умовах та уявленнях суспільна роль жінки значною мірою була пов'язана з харитативною діяльністю. На жінок у таборах для біженців покладалася обов'язок опікуватися дітьми, літніми та хворими особами, самотніми, інвалідами, ветеранами [28]. Жінки відвідували та опікувалися українськими дітьми-сиротами, котрі перебували в австрійських притулках, зокрема такий сиротинець був у Брегенці [16, с. 35]. Одним із провідних напрямків діяльності українського жіноцтва Австрії була опіка над українськими дітьми у таборах, забезпечення їх щоденних потреб, організації

дозвілля, виховання, дошкільної освіти, допомоги українським дітям-сиротам. Жінки облаштовували та упорядковували у Ді-Пі таборах дитячі майданчики, організовували дитячі садки, планували навчальні заняття, організовували дозвілля дівчорі. Так, Союз українок в Ландеку на чолі з М. Спольською організували дитячий садок, в якому у 1945 р. було 35 дітей, а згодом – 45 [18, с. 74], де навчали українською мовою, знайомили з українською казкою, піснями, традиціями та обрядовістю, забезпечували матеріалами для творчості, виготовляли забавки для дітей. Українки з метою національного та естетичного виховання організовували різноманітні дитячі свята та імпрези до днів релігійних та національних свят – Різдва, Св. Миколая, Нового Року, Йордану, Великодня, Шевченкових днів, Дня Матері та ін. До речі, на ці та інші святочні виступи часто запрошували іноземців, як правило представників окупаційної адміністрації, працівників УНРРА чи ІРО. Отже, українське жіноцтво Австрії відіграло важливу роль у збереженні національних традицій та вихованні дітей в українському дусі в умовах еміграції. Їх діяльність мала важливе значення не лише для відновлення освітнього процесу після війни для наймолодших, а й їх психологічної реабілітації та збереження української ідентичності поза Україною.

Союз українок Австрії здійснював організацію просвітницьких і патріотичних заходів для жінок. Частина із них була пов'язана із ознайомленням з історією українського руху, діяльністю видатних українок. Так, відбувалося вшанування пам'яті померлих активісток українського руху під час війни від двох тоталітарних режимів [23, арк. 6], проводилася святочна академія на честь жінок-борців за Україну (15 лютого 1946 р., Фельдкірх) [16, с. 34], організовувалися жіночі збори та вечори. З метою забезпечення матеріальної самостійності жінок та їх працевлаштування згодом на нових місцях поселення ще в Ді-Пі таборах влаштовували різноманітні навчальні курси – кравецькі, вишивання, косметичні, перукарські, медичних сестер [19, с. 105, 121].

Українське жіноцтво відіграло важливу роль у збереженні та продовженні традицій українських народних промислів – вишивання, писанкарства. У період Ді-Пі організовувалися міжнародні мистецькі виставки, де представники різних національностей могли презентувати вироби народних промислів чи твори окремих діячів культури. Традиційним засобом репрезентації української культури та творення позитивного іміджу української громади в повоєнній Австрії була участь у міжнародних мистецьких виставках, де членкині Союзу українок неодноразово представляли вироби українського народного мистецтва. Такі виставки проходили в Брегенці, Інсбруку, Ландеку, Фельдкірху та інших австрійських містах [16, с. 35; 22; 19, с. 81]. Про одну із таких виставок у Брегенці писала в листі до І. Книш господарська референтка Союзу українок у Форарльбергу: «...відвідало виставку українського народного мистецтва понад три тисячі чужинців. Особливо цікаві – швайцарці – були захоплені нашими експонатами» [16, с. 36-37].

Українське жіноцтво Австрії вчиняло спроби налагодження співпраці з іншими організаціями (УНРРА,

Союзом українок Америки, Союзом українок Канади, Українським Центральним Допомоговим Об'єднанням в Австрії та ін. [16, с. 9]) з метою привернення уваги до проблем українських біженців в Австрії. З цією ж метою публікували матеріали на сторінках української еміграційної преси про становище українців Австрії і із закликом про допомогу [20; 22]. Про підтримку діяльності українок з боку УНРРА може вказувати цитата з «Інформаційного листка»: «З досвіду знаємо, що УНРРА не тільки не робить жадних перепопн Союзові Українок, але навпаки ставиться до нього прихильно та помагає йому в праці» [23, арк. 9].

Союз українок Австрії в другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. мав низку труднощів у своїй організаційній роботі через обставини, в яких перебували українські емігранти: важке матеріальне становище, проблеми комунікації та інфраструктури, подальший переїзд в країни постійного проживання, постійна зміна лідерок місцевих осередків та зменшення кількості українців в Австрії. Наприкінці 1940-х рр., у зв'язку з масовим переселенням українців із таборів для біженців з повоєнної Європи, більшість українських емігрантів покинули Австрію, а в країні залишилося лише т.зв. тверде ядро або «залишенці» – хворі, літні та інші категорії, котрим було важко отримати дозвіл на виїзд в інші країни. Відбувалася реорганізація та закриття таборів, а відповідно розпадалися жіночі осередки, потрібно було реагувати на зміни і організовувати те українське жіноцтво, котре залишалося в Австрії. Тому знову в листопаді 1952 р. було скликано загальні збори українського жіноцтва в Зальцбурзі з метою відновити діяльність Союзу українок, який на певний час припинив був активну роботу через переселення своїх членкинь. Із трьох таборів Зальцбургу, де продовжували перебувати «залишенці» до Союзу українок вписалося 42 жінки, а до управи увійшли Розалія Бобанич (голова), Володимира Русинко (секретарка), А. Митрофанюк, Е. Ліщинська і М. Кейдун [20, с. 25]. У 1952 р. відновлені відділи продовжували діяти в Ст. Мартіні, Куфштайні та Іннсбруку [2, с. 301]. Їх діяльністю була пов'язана із допомогою діяльністю «залишенцям» та все ж особливою сферою відповідальності Союзу українок Австрії було виховання, навчання та опіка над українськими дітьми, для котрих організовували школи українознавства, де проводили різноманітні свята, вивчали українську мову, культуру, історію [20, с. 25]. Українки продовжували брати активну участь у житті української громади та українських організацій Австрії. Так, 6-7 лютого 1954 р. під час восьмого Загального з'їзду Українського Центрального Допомогового Об'єднання Австрії було представлено серед різних українських організацій Австрії і Союз українок [21]. З другої половини 1950-х рр. український жіночий рух в Австрії очолила Анна Сапрун (до літа 1946 р. проживала у Фельдкірху), дружина видатного диригента, хорунжого армії УГА, о. Северина Сапруна, котра повернулася з Парижу до Відня. У зв'язку з завершенням діяльності окупаційної адміністрації, ліквідацією Ді-Пі таборів відбувається чергова реорганізація жіночого об'єднання українок Австрії. У 1957 р. у Відні українське жіноцтво об'єдналося в Український

жіночий союз Австрії [29, с. 3], до якого увійшли в основному старше покоління жінок, котрі залишалися на постійне місце проживання у цій країні. Ймовірно, нова назва української жіночої організації в Австрії мала відображувати тяглість до Українського Жіночого Союзу Австрії, тобто першої української жіночої організації в цій країні, яка існувала тут у міжвоєнний період.

Висновки

Після Другої світової війни Австрія стала країною, де відбувалася активізація українського жіночого руху, яка з однієї сторони була пов'язана із необхідністю консолідації у умовах політичного біженства, адже спільні тривоги, потреба в спілкуванні та співпереживанні, необхідність забезпечувати базові життєві потреби та справлятися з викликами в нових життєвих умовах згуртовували жіноцтво у Ді-Пі таборах. З іншого боку, більшу частину українських біженців у Австрії становили галичани, які в міжвоєнний період мали потужну жіночу організацію Союз українок, а після війни саме в Австрії зробили спробу її відновити і таким чином продовжили тяглість традиції українського жіночого руху. Важливе значення для відродження діяльності Союзу українок в Австрії мало те, що після війни там опинилися лідерки українського жіночого руху – М. Рудницька, А. Горохович, Л. Бурачинська, І. Книш, А. Сапрун та ін.

У нових політичних умовах відбувається перегляд завдань українського жіночого руху і одним із ключових питань, яке розглядають українки Австрії – це

роль та завдання українського жіноцтва в еміграції. Серед них пріоритетне значення мав захист інтересів українських жінок і дітей-біженців, налагодження співпраці з міжнародними та українськими закордонними організаціями з метою допомоги українським втікачам. З метою реалізації нових завдань та консолідації українок, які були розкидані по різних округах не лише Австрії, а й Європи висувається вперше ідея створення єдиної організаційної надбудови жіноцтва – Союзу українок Європи. Попри нереалізованість цього проекту сама ідея була надзвичайно передовою для того часу. Українки Австрії здійснили вагомий внесок у налагодження життя української громади в окремих Ді-Пі таборах, активно займалися допомогою, організаційною, культурно-просвітницькою, господарською діяльністю, намагалися популяризувати українську культуру, сприяти покращенню іміджу українців-біженців, привертати увагу до українського питання та вирішення долі українських біженців після Другої світової війни.

Подальше вивчення діяльності українського жіноцтва у Ді-Пі таборах вважаємо перспективним напрямом досліджень з метою дослідження та розуміння ролі українок у складних еміграційних обставинах повоєнного часу. Водночас, вважаємо необхідним проведення подальших пошуків джерельної бази, яка є розпорошеною і зберігається як у закордонних архівних установах, так і міститься у приватних колекціях осіб, котрі пережили досвід біженства.

Список використаних джерел

- [1] Мудрий В. Українська еміграція в Європі. *Ювілейний календар-альманах Українського народного союзу на звичайний рік 1949*. Джерсі-Сіті, Нью-Йорк: Видавництво «Свобода», 1949. С. 107–123.
- [2] Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні. Т. 1. Роки 1945–1951. Мюнхен: Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985. 405 с.
- [3] Wyman M. DP: Europe's displaced persons, 1945–1951. Philadelphia: Balch Inst for Ethnic Studies, 1989. 257 p.
- [4] The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II / Eds. by W.W. Isajiw, R. Senkus, Yu. Boshyk. Edmonton: CIUS, 1992. 517 p.
- [5] Стрільчук Л.В. Українські політичні біженці та переміщені особи після Другої світової війни: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 1999. 174 с.
- [6] Рудик С.Я. Переселення українських біженців і переміщених осіб до США та Канади після Другої світової війни: причини, особливості, наслідки (1945–1953 рр.): авторефер. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2003. 20 с.
- [7] Подобед О. Українська планета ДіПі: культура та повсякдення. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2018. 396 с.
- [8] Кобченко К. Українці в епоху Ді-Пі: від культури повсякдення до творення (транс)національної громади. *Народна творчість та етнологія*. 2020. № 1(383). С. 14–22.
- [9] Bohachevsky-Chomiak M. The women's movement in the DP Camps. *The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II* / Eds. by W.W. Isajiw, Yu. Boshyk, R. Senkus. Edmonton: CIUS, 1992. P. 201–219.
- [10] Павликовська І. Об'єднання українських жінок у Німеччині. *35 років Об'єднання українських жінок у Німеччині, 1945–1980*. Мюнхен: ОУЖ, 1980. С. 13–28.
- [11] Козак І. Об'єднання українських жінок у Німеччині. *50-ліття СФУЖО: Ювілейна книга Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (1948–1998)* / за ред. М. Шпір. Торонто: Видання Світової Федерації Українських Жіночих Організацій, 2002. С. 170–172.
- [12] Kichorowska Kebalo M. Exploring continuities and reconciling ruptures. Nationalism, feminism and the Ukrainian Women's Movement. *Aspasia*. 2007. Vol. 1. P. 36–60.
- [13] Рибачок І. Основні напрями діяльності Об'єднання українських жінок на еміграції (1945–1950). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*. 2019. Вип. 28. С. 47–55.
- [14] Волчук Р. Спомини з повоєнної Австрії та Німеччини. Київ: Критика, 2004. 144 с.
- [15] Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. Нью-Йорк: Червона Калина, 1976. 724 с.
- [16] Книш І. Перші кроки на еміграції. Вінніпег: Культура й Освіта, 1955. 39 с.
- [17] Кузьмович-Головінська М. Чужиною. Спомини. Торонто: Українське видавництво «Добра Книжка», 1977. 160 с.

- [18] Заплітна О. Згадка про дитячий садок. *Спогади про Ляндек* / за ред. Я. Чумака. Торонто: Українська книжка, 1991. С. 74–78.
- [19] Спогади про Ляндек / за ред. Я. Чумака. Торонто: Українська книжка, 1991. 268 с.
- [20] Барабаш С. Из життя жіночих організацій Австрії. *Наше життя*. 1953. Вип. 10. С. 25.
- [21] Невеселі події в Австрії. Ранок / за ред. І. Марченка. Галіфакс: Орган української консервативно-державницької думки, 1954.
- [22] Союз українок у таборі Ляндек. *Наше життя*. 1946. Ч. 7. Р. III. С. 1. ЦДДАЛ. Ф. 872. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 9.
- [23] Інформаційний листок Центрального Українського Допомогового бюро (Лондон – Женева). Матеріали до праць Міжнародної організації для втікачів (IPO). URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/13487/file.pdf> (дата звернення: 15.05.2021).
- [24] Лучків В. Український Жіночий Союз Австрії. *50-ліття СФУЖО. Ювілейна книга Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (1948–1998)* / за ред. М. Шпір. Торонто: Видання Світової Федерації Українських Жіночих Організацій, 2002. С. 215–217.
- [25] Лещенко С. Згасло велике серце. *Наше життя*. 1955. № 2. С. 8.
- [26] Французька зона. *Напередодні*. 1947. № 2. С. 12.
- [27] ЦДАЗУ. Ф. 75. Оп. 1. Спр. 215. Арк. 5.
- [28] Гордієва Л. Вісті СФУЖО. *Свобода*. 1966. Вип. 111. С. 3.

References

- [1] Mudryi, V. (1949). Ukrainian emigration in Europe. In *Anniversary calendar-almanac of the Ukrainian National Association for the ordinary year 1949* (pp. 107-123). Jersey City, New York: Svoboda Press.
- [2] Maruniak, V. (1985). *Ukrainian emigration in Germany and Austria after World War II. Vol. 1. 1945-1951*. Munich: Academic Publishing House of Dr. Peter Beleya.
- [3] Wyman, M. (1989). *DP: Europe's displaced persons, 1945-1951*. Philadelphia: Balch Inst for Ethnic Studies.
- [4] Isajiw, W., Boshyk, Yu., & Senkus, R. (Eds.) (1992). *The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II*. Edmonton: CIUS.
- [5] Strilchuk, L.V. (1999). *Ukrainian political refugees and displaced persons after the World War II* (Candidate dissertation, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine).
- [6] Rudyk, S.Ya. (2003). *Resettlement of Ukrainian refugees and displaced persons to USA and Canada after the World War II: Causes, features, consequences (1945-1953)* (Candidate thesis, Institute of History of Ukraine National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine).
- [7] Podobed, O. (2018). *Ukrainian planet DP: Culture and everyday life*. Zhytomyr: Publ. O.O. Yevenok.
- [8] Kobchenko, K. (2020). Ukrainians at the DP-epoch: From everyday culture to the creation of (Trans)national Community. *Folk Art and Ethnology*, 1(383), 14-22.
- [9] Bohachevsky-Chomiak, M. (1992). The women's movement in the DP Camps. In W.W. Isajiw, Yu. Boshyk, & R. Senkus (Eds.), *The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II* (pp. 201-219). Edmonton: CIUS.
- [10] Pavlykovska, I. (1980). Association of Ukrainian women in Germany. In *35 years of the Association of Ukrainian women in Germany, 1945-1980* (pp. 13-28). Munich: OUZH.
- [11] Kozak, I. (2002). Association of Ukrainian women in Germany. In M. Shpir (Ed.), *50-th Anniversary of WFUWO: Commemorative edition of the World Federation of Ukrainian Women's Organizations (1948-1998)* (pp. 170-172). Toronto: Publishing of the World Federation of Ukrainian Women's Organizations.
- [12] Kichorowska Kebalo, M. (2007). Exploring continuities and reconciling ruptures. Nationalism, feminism and the Ukrainian Women's Movement. *Aspasia*, 1, 36-60.
- [13] Rybachok, I. (2019). Main activities of the Ukrainian Women's Union in emigration (1945-1950). *Scientific Notes of Ostroh Academy National University. "Historical Sciences"*, 28, 47-55.
- [14] Volchuk, R. (2004). *Memoirs from Post-war Austria and Germany*. Kyiv: Critique.
- [15] Kedryn, I. (1976). *Life – Events – People. Memories and comments*. New York: Chervona Kalyna.
- [16] Knysh, I. (1955). *The first steps in emigration*. Winnipeg: Culture and Education.
- [17] Kuzmovich-Holovinska, M. (1977). *Abroad. Memories*. Toronto: Ukrainian Publishing House Good Book.
- [18] Zaplitna, O. (1991). Mention of kindergarten. In Ya. Chumak (Ed.), *Landeck Memoirs* (pp. 74-78). Toronto: Ukrainian Book.
- [19] Chumak, Ya. (Ed.). (1991). *Landeck Memoirs*. Toronto: Ukrainian Book.
- [20] Barabash, S. (1953). From the life of women's organizations in Austria. *Our Life*, 10, 25.
- [21] Unhappy events in Austria. (1954). In I. Marchenko (Ed.), *The Morning. Halifax: Organ of Ukrainian Conservative Thought*.
- [22] Ukrainian Women's Union in the Landeck camp. (1946). *Our Life*, 7, 1. TSDIAL. Fund 872. Description 1. File 40. Sheet 9.
- [23] Information list of the Central Ukrainian Relief Bureau (London-Geneva). Materials of the International Refugee Organization (IRO). (1947). Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/13487/file.pdf>.

- [24] Luchkiv, V. (2002). Ukrainian Women's Union in Austria. In M. Shpir (Ed.), *50-th Anniversary of WFUWO: Commemorative edition of the World Federation of Ukrainian Women's Organizations (1948-1998)* (pp. 215-217). Toronto: Publishing of the World Federation of Ukrainian Women's Organizations.
- [25] Leshchenko, S. (1955). The big heart went out. *Our Life*, 2, 8.
- [26] French zone. (1947). *Napredodni*, 2, 12.
- [27] TSDAZU. Fund 75. Description 1. File 215. Sheet 5.
- [28] Hordieva, L. (1966). WFUWO News. *Svoboda*, 111, 3.

Iryna Rybachok

*National University of Ostroh Academy
35800, 2 Seminarska Str., Ostroh, Ukraine*

Ukrainian Women in Austria and Attempts to Resume the Activities of the Union of Ukrainian Women (1945-1957)

Abstract. The present study investigates the predicament of Ukrainian women in post-war Austria, where numerous Ukrainian refugees found themselves after the end of the Second World War. Ukrainian women were active in public life, which led to attempts to resume the activities of the Ukrainian Women's Union. The relevance of this study is conditioned upon both the lack of its research and its importance for the history of the Ukrainian women's movement. The purpose of this paper is to consider the attempts to consolidate Ukrainian women, intensify the Ukrainian women's movement, resume the activities of the Union of Ukrainian Women in emigration, the main tasks and vectors of Ukrainian women's activities in post-war Austria. The study is based on the use of documentary materials stored in the Central State Archives of Ukraine in Lviv, the memories of people who were in DP camps and materials of the then Ukrainian press. The study employed general scientific methods of cognition (analysis, synthesis, induction, and deduction) and special-historical methods – problem-historical, chronological, comparative-historical, which enabled a comprehensive analysis of the problem. In the first post-war years, the Ukrainian women's movement was revived in camps for displaced persons and refugees in Austria and West Germany. The intensification of women's activities was connected both with the need to solve a number of social and national problems of refugees and with the continuation of the traditions of the Ukrainian women's movement. It was in Austria in 1945 that the Union of Ukrainian Women resumed its activities and the idea arose to establish a single organisational superstructure that would unite Ukrainian women in new political circumstances and emigration conditions (a project of the Union of Ukrainian Women of Europe). The authors of this study draw attention to the need to review the tasks of Ukrainian women in exile. Although the post-war living conditions of Ukrainian refugees in Austria did not allow for the implementation of part of the programme of the Ukrainian Women's Congress in Feldkirch, the activities of local branches of the Union of Ukrainian Women in DP camps were important for the life of Ukrainian communities, as women themselves were actively engaged in support activities, social work, organisation of cultural and educational activities, preservation of Ukrainian traditions in emigration. The present research can be used to write summary works on the history of life of Ukrainians in camps for displaced persons in Germany and Austria after the Second World War, the history of the women's movement and Ukrainian emigration

Keywords: Ukrainian women, women's organisation, Union of Ukrainian Women, refugees, camps for displaced persons and refugees
